

To cite this article: Erol, İ., Özcan, U. (2021). Modernist Kent-Tabiat İlişkisinin Toplumsal Davranışları Belirleme Stratejisi Olarak İncelenmesi: Benzerlikler ve Farklar. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 5(3), 209-226

Submitted: November 01, 2021

Accepted: December 16, 2021

MODERNİST KENT-TABIAT İLİŞKİSİNİN TOPLUMSAL DAVRANIŞLARI BELİRLEME STRATEJİSİ OLARAK İNCELENMESİ: BENZERLİKLER VE FARKLAR

İbrahim Erol¹

Uğur Özcan²

ÖZET

Kentler, endüstrileşmenin etkisiyle özellikle 20. Yüzyılın başlarında toplumda ekonomik nedenlere bağlı mekansal bir katmanlaşma ve toplum sağlığını tehdit eden çevresel sorunlar ile karşı karşıya kalmıştır. Bu süreçte, endüstri bölgelerine uzak olan kırsal kesimler, tabiatın imkanlarından faydalanılabilen ancak kente göre altyapı ve hizmet bakımından yetersiz yerleşimler haline gelmiştir. Çeşitli disiplinlerdeki birçok öncü, bu sorunların çözümleri ile ilgili projeler, öneriler ve ütopyalar geliştirmiştir. Ebenezer Howard da kentlerdeki problemlerin çözülebilmesi için kır ve kent hayatının sunduğu avantajların bir arada yaşatılabileceği bir kent-kır sentezi olarak ‘bahçekent’ fikrini ileri sürmüştür. Frank Lloyd Wright ve Le Corbusier de yine kent ve tabiat ilişkisinin ön planda olduğu projelerini geliştirmişlerdir. Howard, Wright ve Le Corbusier’in tasarım ve önerileri, her ne kadar kent-tabiat ilişkisi bakımından kesişse de fiziksel, sosyolojik, kültürel ve politik açıdan radikal farklılıklara sahiptir. Bu durum, modernist öncülerin etkisinde kaldığı ideolojik düşüncelerden veya kenti yorumlama biçimlerinden kaynaklanabilmektedir. Her üç projede de kentin fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için birçok detay bulunmaktadır. Kentlerde oluşturulmak istenen yaşam biçimleri göz önünde bulundurulduğunda, aslında her birinin, kent-tabiat ilişkisini, kendi fikir ve ideolojilerini hayata geçirebilmek için kullandıkları söylenebilmektedir. Howard, Wright ve Le Corbusier’in incelenen projelerinden anlaşılabilen üzere, kent planlaması, fiziksel bir çevre düzenleme unsurunun yanı sıra, toplumun davranışsal reflekslerini kontrol altına alma aracı olarak

¹ Doktora Öğrencisi, Öğr. Görevlisi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul Gelişim Meslek Yüksekokulu, İç Mekan Tasarımı Programı, İstanbul, Türkiye, ibrahimerol.arc@gmail.com

² Dr. Öğr. Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye, uozcan@fsm.edu.tr

da kullanılabilir. Bu anlamda, Modernizm için kent, toplumsal ilişkilere yön verebilme ve örgütsel davranış oluşturabilme gücünün bir ifadesi haline gelebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mimarlık, Tasarım, Modernizm, Bahçekent, Kentsel Tasarım.

EXAMINATION OF THE MODERNIST CITY-NATURE RELATIONSHIP AS A STRATEGY FOR DETERMINING SOCIAL BEHAVIORS: SIMILARITIES AND DIFFERENCES

ABSTRACT

Cities faced with a spatial stratification due to economic reasons and environmental problems that threaten public health, especially in the beginning of the 20th century, with the effect of industrialization. In this process, rural areas which are far from industrial areas have become settlements that can benefit from the opportunities of nature but insufficient in terms of infrastructure and service compared to the city. Many pioneers in various disciplines have developed projects, proposals and utopias about solutions to these problems. In order to solve the problems in the cities, Ebenezer Howard put forward the idea of 'garden city' as a city-rural synthesis where the advantages of rural and urban life can be lived together. Frank Lloyd Wright and Le Corbusier have also developed their projects in which the relationship between the city and nature is at the forefront. Although the designs and proposals of Howard, Wright and Le Corbusier intersect in terms of the city-nature relationship, they have radical differences in terms of physical, sociological, cultural and political. This situation may be due to the ideological thoughts of the modernist pioneers or the way they interpret the city. In all three projects, there are many details in order to meet the physical, social, economic and cultural needs of the city. Considering the lifestyles that are desired to be created in cities, it can be said that each of them uses the city-nature relationship to implement their own ideas and ideologies. As it can be understood from the examined projects of Howard, Wright and Le Corbusier, urban planning can be used as a means of controlling the behavioral reflexes of the society, as well as being a physical landscaping element. In this sense, for Modernism, the city can become an expression of its power to shape social relations and create organizational behavior.

Keywords: Architecture, Design, Modernism, Garden City, Urban Design.

GİRİŞ

Toplumların gündelik ihtiyaçlarının karşılandığı ve sağlık, ticaret, eğitim, sanayi gibi faaliyetlerin gerçekleştirildiği kentler için birçok tanımlama yapılabilmektedir. Bu tanımlamalar, günümüz için geçerli olarak kabul edilebilse bile süregelen tarih içerisinde birçok dönüm noktasından geçmiş hatta kuramcılar tarafından ütopyalar ve kent modelleri geliştirilmiştir. Kent kavramı, çok daha eskiye dayanmakla birlikte, sanayi devriminin etkisiyle gerçekleşen hızlı büyüme ve Modernizm zamanlarında günümüze en yakın tanımını almıştır. Kent, o zamanlarda ‘kır’ın karşıtı olan bir anlam taşımış ve kent-kır arasındaki belirli farklılıklar birçok yerde geçerliliğini koruyabilmiştir. Ülke içerisindeki nüfus hareketliliği ile ortaya çıkan ‘kentleşme’ ise aslında karşıt iki kavram olan kır ve kent arasında gerçekleşen bir olgu olarak süregelmiştir. Kentlerde kapitalist sistemin getirdiği imkanlar, özellikle işçi sınıfının kırsal kesimlerden kentlere taşınmasına sebep olmuştur. Kent merkezlerinde sayıları günden güne artan fabrikalar ve işçi konutları, kentlerin plansız bir şekilde yapılaşmasına neden olmuş, bununla birlikte orantısız nüfus dağılımı, hava kirliliği ve altyapı sorunları ortaya çıkmaya başlamıştır. Modernizm, tüm bu gelişmelere paralel olarak mimarlıkta büyük bir değişime neden olmuş ve kentsel politik hareketler ile karmaşık bir ilişki içerisinde etkili olmaya başlamıştır. Harvey bu konuyla ilgili olarak, “dev ölçekte kentleşmenin psikolojik, sosyolojik, organizasyonel, politik sorunlarıyla başa çıkma konusundaki acil ihtiyaç, modernist hareketlerin fişkırmasına yol açan bir topraktı” demektedir (Harvey, 2010, s.39).

Modernizm’in mimaride neden olduğu değişiklikler göz önünde bulundurulduğunda, kentsel anlamda yapılabilecek bir değişimin/dönüşümün kentteki birçok otorite tarafından kabul edilmeyeceğini düşünmek kaçınılmazdır. Fakat, endüstri kentlerindeki fabrikalar kentsel bağlamda değerlendirildiğinde, fabrikaların hiçbir çevresel unsuru gözetmeksizin, yaşamsal kaynakların en yakınlarında, adeta kentsel organizmanın çekirdeği konumunda oldukları söylenebilmektedir. Ancak yine de fabrikaların sunmuş olduğu benzersiz üretim avantajları, sosyal anlamda, üretimi gerçekleştirenlerin yaşadıkları sefaletin gölgesinde kalmıştır. Ortaya çıkan tabloda kamu sağlığının ciddi bir tehlike ile karşı karşıya kaldığı da yadsınamaz. Salgın olarak görülen hastalıklar ve bu hastalıkların sebep olduğu toplu ölümler, toplumun her kesimini (üst gelir grubu ve kamu yöneticileri dahil) tehdit eder hale gelmiştir. Kentlerdeki endüstriyel üretime darbe vuran bu sorunların çözümü, zamanla toplumun tüm kesimi ile birlikte kamu yöneticilerinin de gündemine oturmuştur.

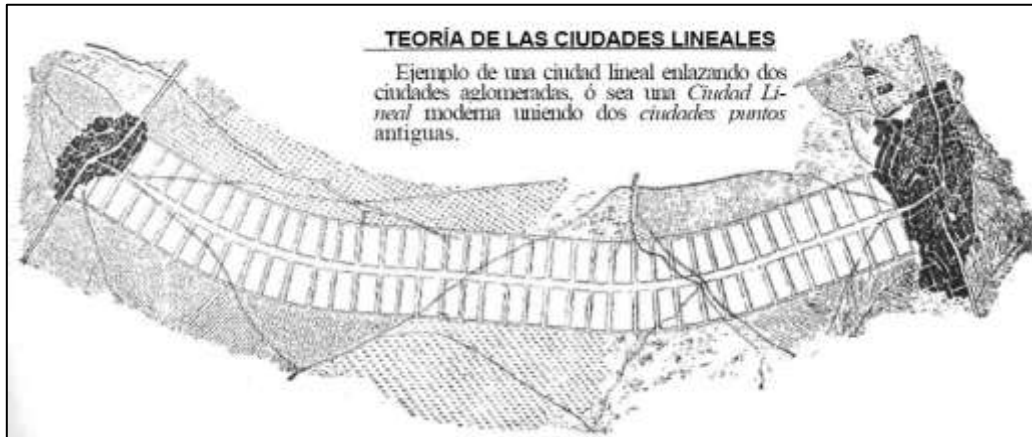
Burjuvazi, içinde buldukları durumu yeterli görerek ve diğer kesimlerin ihtiyaçlarını göz ardı ederek sorunların çeşitli düzenlemelerle ‘onarılmalarını’ beklemekte iken, Mumford aslında “kendilerinin de altyapı olanaklarının yetersiz olduğunu” ve Geddes ise “süper yoksulluk yuvalarında yaşadıklarını” ifade etmiştir (Mumford, 1938, s.168). Onarımcılara karşın, radikaller olarak isimlendirilen bir grup ise endüstriyel kentlerin sorunlarının çözümünü ‘alternatif toplum ve mekan’ önerilerinde aramıştır. Çınar’a (2015) göre, “radikalcilerle benzer bir görüş ile hareket eden ütopyacı düşünürlerin ortaya koydukları fikirler, modern kent planlamasının ilkelerinin şekillenmesine öncülük ederek katkı sağlamıştır” (Çınar, 2015, s.34).

Kentlerin büyümesine paralel olarak artan çevresel sorunlar ve kentlerde ortaya çıkan işlevsel ihtiyaçlar, özellikle Modernizm öncülerinin dikkatini çekmiştir. Birçok modernist, kentlerin karşı karşıya geldiği bu sorunların çözümü için çeşitli yaklaşımlarda bulunmuştur. Modernistlerin diğerlerine karşın makinelerin ve sanayi devriminin getirdiği gerçeklikleri kabul etmeleri, ortaya çıkan tasarımların birebir uygulanmasa bile birçok soruna çözüm getirmesi ve öncü olması açısından önem taşımaktadır. Modernistler, kendi aralarında etkisinde kaldıkları siyasi düşünceler ve bu düşüncelerin etkisinde kalan proje kabulleri ile çeşitli tasarımlar ortaya çıkarmışlardır. Bazıları tamamen yeni bir yerleşim yeri planlarken, bazıları ise mevcut yapılar çevresinde kenti tasarlamayı tercih etmiştir. Aynı şekilde, kent ve kır kavramlarının, endüstriyel kentlerin tasarımında yorumlanma şekilleri, düşünürlerin yaklaşımlarında farklılıklar meydana getirmiştir. Bu bağlamda, mekansal olarak kentsel ve kırsal bölgelerin avantajlarını biraraya getirmeyi hedefleyen Ebenezer Howard, öncüsü olduğu ‘bahçekent’ (Garden City) modeli ile modern şehirlerin biçimlenmesinde etkin bir rol oynamıştır. Howard’ın bahçekent (Garden City) modeli ve bu modelden etkilendiği düşünülen Frank Lloyd Wright’ın Geniş Kent (Broadacre City) ve Le Corbusier’in Parıldayan Kent (Radiant City) projelerinin, bahçekent kavramının modernist öncüler tarafından nasıl ele alındığının incelenmesi için araştırma kapsamında değerlendirilmesi önemli olarak görülmektedir. Çalışmanın amacı, projeleri ve fikirleri tartışılan modernist öncülerin, kent-tabiat ilişkisini nasıl toplumsal ilişkilere yön verme ve örgütsel davranış oluşturma aracı haline getirdiklerini incelemektir. Bu bağlamda “yeşil”in, ya da “tabiat”ın Howard, Le Corbusier ve Wright için ne anlama geldiği ve aslında her biri için anlamlarının nasıl farklılaştığı değerlendirilecektir.

Bahçekent Kavramı ve Modernist Öncülerin Yaklaşımları

Özellikle 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında birçok kuramcı, kent meselesi üzerine çeşitli değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Kent kavramının daha iyi bir şekilde anlaşılabilmesi ve bütüncül bir şekilde ele alınabilmesi için, kır ve kent kavramlarının okunabilirliği, günümüzde olduğu gibi geçmiş zamanlarda da önem taşımıştır.

“Kır, özünde kentten daha önce ve bağımsız şekilde varolmuş, kendine yeten ve devamlılığını kendi kendine sürdürebilen bir yerleşme olarak kentlerin ortaya çıkışının da sebebi olarak görülmektedir” (Kantürer, 2016, s.14). 20. Yüzyıldaki modernist öncülerin, kır ve kentin bir arada olduğu bir yaşam şeklini esas alan yaklaşımları, ütopyaları ve projeleri, endüstri kentlerini kırsal yerleşimin sosyo-kültürel nitelikleri ile birleştirmeyi hedeflemiştir. Kent-kır sentezinin ilk projelerinden olan ‘Lineer / Doğrusal Kent’ (Linear City) projesi, Mata tarafından geliştirilmiştir.

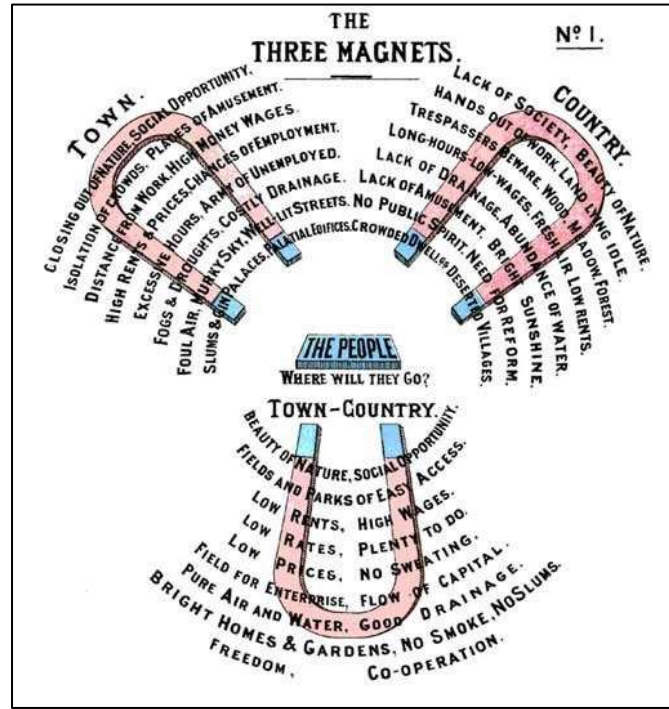

Şekil 1: “Mata'nın Madrid Şehri İçin Tasarladığı Linear Planlama” (Sınmaz ve Özdemir, 2016, s.90)

Mata, kentin ihtiyacı olan tüm teknik altyapıyı ve ulaşım ağını doğrusal bir aks üzerinde tanımlamış ve bu aksın iki tarafını tarımsal araziler olarak belirlemiştir. Bu tasarım, aslında kırsalın kentle olan mücadelesinde varlığını sürdürebilmesinin ve üstünlüğünü korumaya çalışmasının bir çabası olarak değerlendirilebilmektedir. Çünkü kent planı incelendiğinde, kentin yalnızca doğrusal olarak büyümesini baskılayan temel unsurun büyüme aksının iki tarafında planlanan tarımsal ve kırsal nitelikli araziler olduğu görülebilmektedir.

Ebenezer Howard da tıpkı Mata gibi, kent ve kıyı biraraya getirmeyi hedeflemiştir. Bu hedef, her ikisinde de benzer olarak, ‘plan düzleminde yan yana koymak’ ile

sınırlı kalmıştır. Aslında Howard, kent ve kır yerleşiminin avantajlı taraflarını bir araya getirerek, optimum bir planlama ortaya çıkarmak istemiştir. Bu nedenle, toplumu ‘Üç Mıknatıs’ olarak ifade ettiği kent, kır ve kent-kır çekim merkezlerinin ortasına yerleştirdiği bir diyagram oluşturmuştur.

Şekil 2: Ebenezer Howard’ın Üç Mıknatıs (Kent, Kır ve Kent-Kır) Diyagramı.
 (Ağkurt, 2014, s.5)

Mıknatıslardan biri olan ‘kent’, sanayinin gelişmesi ile ortaya çıkan süreçte tabiat ile olan ilişkisini git gide kaybetmektedir. Bu süreç, insanlara iş olanağı sağlayabilmekte ancak çevre kirliliğini de aynı oranda arttırmaktadır. İnsanlar, kentlerde daha fazla donatı alanına sahip olmakta fakat yüksek maliyetli bir yaşamla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durumda kentlerde yoksulların birarada yaşadığı mahalleler ve zenginlerin yaşadığı büyük yapılar, kent içi mekansal farklılaşmalara sebep olmaktadır. Diğer bir çekim merkezi olan ‘kır’lar ise, toplumsal olanakların ve iş imkanlarının kısıtlı olduğu, kente göre altyapı bakımından oldukça zayıf (hatta bazen yoksun) olan mekanlardır. Ancak ‘kır’ın da güneş, su ve temiz havadan çok daha verimli bir şekilde yararlanabilme, nispeten daha az maliyetli ve doğa ile iç içe bir hayat yaşanabilme gibi avantajları bulunmaktadır. Howard’ın kent-kır sentezi ise iş olanaklarının ve sermaye akışının daha yaygın olduğu, aynı zamanda erişilebilir mesafelerde tarımsal/yeşil alanların konumlandırıldığı, böylece doğal güzelliklerden ve toplumsal olanaklardan birlikte yararlanılabilecek bir

“Howard, 58 bin kişilik nüfusa sahip merkezi bir bahçekent ve onu çevreleyen 32 bin kişilik bir nüfusa sahip daha küçük yerleşimler oluşturarak kentin kontrolsüz gelişmesinin önüne geçmeyi hedeflemiştir” (Gencer, 2002, s.10). Howard’ın dairesel ‘bahçekenti’nin çekirdeğinde belediye, konser salonu, kütüphane vb. kamu ve kültür yapıları bulunmaktadır. Howard, çekirdeğin etrafına ticari ve konut yerleşimleri planlamış ve bu fonksiyonları dairesel bir çevre yolu ile bir dış katman olan endüstriden ayırmıştır. Howard’ın bahçekent yaklaşımındaki konut alanları ile endüstriyel üretim mekanlarının uzaklaştırılması, kamu sağlığının toprak mülkiyeti ile korunmaya çalışılmasının bir göstergesi olarak kabul edilebilecektir. Howard, bu şekilde katmanlar arası işlevsel bir hiyerarşi oluşturmayı başarmıştır. Endüstriyel katman, tarımsal arazilerle sınırlandırılarak bahçekent modelinin bir birimini oluşturmuştur. Daha sonra bu birimler, demiryolları aracılığı ile birbirine bağlanabilecektir. “Howard’ın bahçekent düşüncesi, hızlı ve yoğun kentleşmenin ekonomik ve toplumsal sakıncalarını gidererek mekansal örgütlenmede desantralizasyonu / özeksizleştirimi sağlama amacı taşımaktadır” (Mumford, 1961, s.175). Howard’ın bahçekent modelinin, dünyanın birçok kenti için esin kaynağı olabilecek bir ‘desantralizasyon’ örneği olduğu söylenebilmektedir.

Howard’ın bahçekent için önermiş olduğu toprak mülkiyeti olmayan modelin, o günlerde birçok öncü tarafından benimsenen sosyalizmin etkisinde ortaya çıktığı hatta burjuvaziye ve siyasilere karşı bir hareket olarak algılandığı görülebilmektedir. İngiltere’de Howard’ın öncülüğünü ettiği tasarılar ile inşa edilen Letchworth ve Welwyn Bahçekentleri, bu modelin (çeşitli değişiklikler barındırmakla birlikte) ilk uygulanmış örnekleri olarak kabul edilmektedir.

Bahçekent modeli, Amerika’da Frank Lloyd Wright ve Fransa’da Le Corbusier tarafından, biçimsel, ideolojik ve işlevsel açıdan çeşitli değişiklikler ile yorumlanmıştır. Wright da Howard gibi desantralizasyon amacı güderek kente yaklaşmıştır. Ancak Wright’ın radikal yaklaşımı karşısında Howard’ın modeli geleneksel kalmaktadır. Çünkü Howard, kent ve kıyı sentezlerken olduğu gibi alıp yana getirmiştir. Ortaçağ kentindeki planlamaya benzeyen bu kent-kıyı sentezi altında yeni bir yerleşim formu oluşturmamıştır. Yalnızca her iki kavram arasında şematik bir erişilebilirlik sağlamış ve bir merkezi olan, sınırları belirli, simetrik ve kompakt bir model ortaya çıkarmıştır. Wright ise konuya çok daha radikal bir şekilde yaklaşarak, herhangi bir merkez tanımlamadan ve kent-kıyı ayrımı / sınırı belirlemeden adeta ‘kent’i yok etmiştir. ‘Broadacre’ yani ‘geniş’ kent ismini ver-

diği bu modelde, oldukça geniş, yaygın ve düşük yoğunluklu bir yerleşimi benimsemiş, bu sayede yapılaşmış çevre ile kırsal arasında ‘organik’ bir bağ oluşturmuştur.

Şekil 4: F.L.Wright’ın Geniş (Broadacre) Kent Modeli, (Sdoutz, 2011).

“Wright, Broadacre projesinde her ailenin en az bir dönüm araziye sahip olması (büyük aileler için daha büyük arazi) fikrinden yola çıkmış ve nihayetinde dönüm başına 2,5 kişi yerleşecek şekilde bir planlama kurgulamıştır” (Levine, 2016, s.172). Wright bu planlamayı yaparken Amerika’nın mevcut nüfus yoğunluğunu dikkate alarak hesap yapmıştır. Dolayısı ile günümüzde artan nüfus yoğunluğu söz konusu olduğunda, aslında böyle bir idealin hiçbir zaman gerçekleşemeyecek olduğunu söylemek mümkündür. Wright’ın tüm binalarla birlikte özellikle konut tasarımlarında, kullanıcıların güneş, hava ve toprak üçlüsü ile ilişkilerine özen gösterdiği görülebilmektedir. Wright, bu ilişkileri başarılı bir şekilde kurabilmek için modern mimarinin ürünleri olarak ifade edilebilecek olan çelik ve cam malzemeleri, projede yer alan binalar için önermiştir. Broadacre’de evlerin, üzerinde bulunduğu arazi ve peyzaja uyumlu olarak tasarlanarak güzelleştirilmesi ve birbirlerinden farklılaştırılması amaçlanmıştır. Wright aynı zamanda daha yoksul olan Broadacre sakinleri için seri üretime elverişli ancak modüler odalar ile entegre edilerek birbirinden biçimsel olarak ayrılabilen evler de planlamıştır. Kentte, daha yoksul kimselerin yaşayabileceği birkaç yüksek kooperatif binasına da izin verilmiştir.

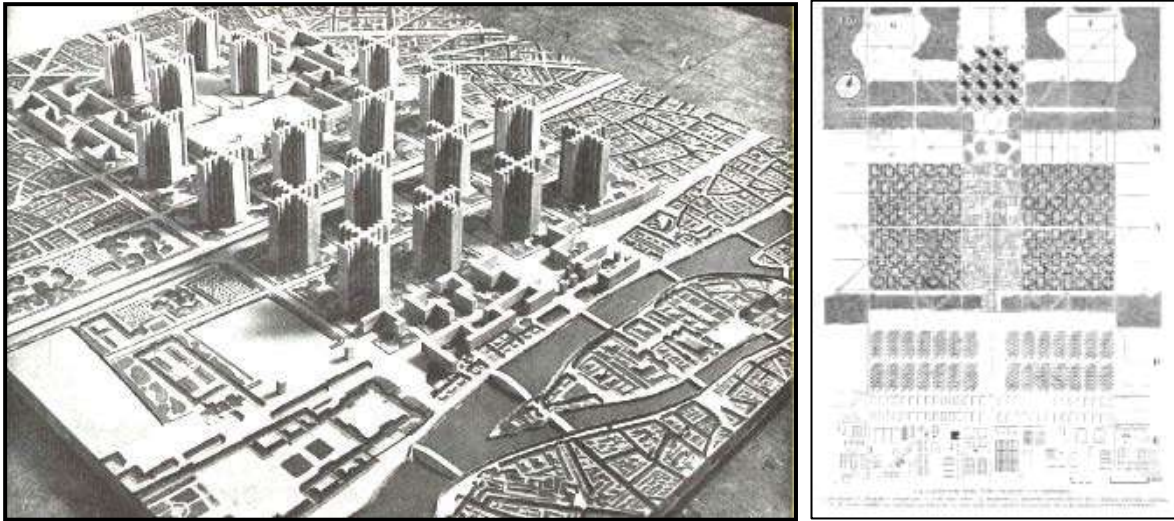
Kentin elektriğinin doğrudan kömür madeninden veya barajlardan elde edilerek tüketicilere ulaştırılması planlanmıştır. Kent içi ulaşımın ise peyzajlandırılmış, hiyerarşik olarak bağlanmış üç ve altı şeritli yollar ile sağlanması düşünülmüştür. Kent trafiğini olumsuz yönde etkileyebilecek olan kamyonlar için özel şeritler

oluşturulmuştur. Wright'ın ulaşımı planlama yaklaşımlarına bakıldığında, otomobil merkezli bir kültür oluşturmak istediği anlaşılabilir. Çünkü Wright, otoyolları yalnızca bir aktarma unsuru olarak görmemiş, bu yollar için kamyon park alanı, benzinlik ve alışveriş merkezi işlevlerini bir arada sunan yol kenarı servis istasyonları tasarlamıştır. Otomobil merkezli bir kültüre hizmet eden ve otoyolların birçok noktasında planlanan bu istasyonlar, çevredeki arazilerde yetiştirilen taze ürünlerin günün her saatinde satılabileceği pazarlar haline getirilmek istenmiştir. Bu durum aynı zamanda çiftçilerin ürünlerini doğrudan tüketici ile buluşturabilmesini sağlamaktadır. Wright'ın önerdiği tarım ticareti, tüketiciye doğrudan erişimin mümkün olmadığı durumlarda, daha adil bir rekabet oluşturabilmesi için satışların yalnızca kooperatifler aracılığı ile sağlanmasını benimsemiştir. Genel anlamda çiftlikler gibi kentin diğer birimleri (fabrikalar, okullar, sağlık yapıları vb.) daha küçük ancak hizmetin homojen olarak yayılabilmesine olanak sağlayacak ölçekte tasarlanmıştır. Wright, turizmin ise karada veya denizde hareket eden taşıtlar (hareketli oteller) ile yaygınlaşması gerektiğini ve halkın ülkeyi bu şekilde gezebileceğini düşünüyordu.

Kendi düşünce ve inanç sistemindeki tüm ayrıntıları kentin tasarımında somutlaştırmak isteyen Wright, teolojinin toplumlar için hiçbir zaman ihtiyaç olmayacağını düşünerek; kiliselerin hiçbir mezhebi temsil etmeyen, toplanma ve ibadet yerleri olması gerektiğini ifade ediyordu. Wright'ın Broadacre kenti için geliştirdiği fikirler ve öneriler, bazı düşünürler tarafından kendisinin dar dünya görüşüne dayandığı gerekçesi ile eleştirilmiştir.

Öne sürdüğü bazı fikirleriyle oldukça radikal bir tutum sergileyen Wright, oluşturmak istediği toplumsal düzen bakımından da Howard ile ayrılmaktadır. Howard, toplumsal dayanışma ve işbirliğinin etkin olduğu bir düzen düşünürken, Wright ise daha bireyseldir bir yaklaşımla hareket etmeyi tercih etmiştir. Hatta toplumun ancak kendi mülkleri olan topraklara sahip olduklarında fiziksel ve ekonomik bağımsızlığa kavuşabileceğini öngörmüştür. Bu anlamda, gerçek demokrasiye ve gerçek kapitalizme ulaşmanın ancak desantralizasyonun toprak mülkiyeti konusunda da uygulandığında gerçekleşebileceğini düşündüğü için geniş bir yerleşimi tercih ettiği görülebilmektedir. Wright'ın kenti böylesine yaygın bir biçimde planlayabilmesi, otomobil ve telefon kullanımı ile mesafelerin azalmasına bağlanabilir. Ancak yine de Wright temelde insanın doğal çevreye dönüşünü ve makine çağının imkanlarından en doğru şekilde faydalanabilmesini hedeflemiştir. Bahçekent modelini dikkate alan diğer bir modernist olan Le Corbusier, toplumun tüm kesimlerini tabiatla buluşturabilmek için Wright ve Howard'dan farklı bir yol

izlemiştir. Howard'ın düşük nüfus yoğunluklu kent birimlerindeki ve Wright'ın geniş kentindeki yatay büyümenin aksine Le Corbusier, desantralizasyon yerine nüfusu içeride toplayabilen dikey büyümeyi hedeflemiştir. Bu modelde, kent ve kırın birleştirilmesinden ziyade, nüfus yoğunluğu ve çevresel kirlilik gibi sorunlar göz önünde bulundurularak kentlerin yaşanılabilirliklerinin sağlanması / artırılması amaçlanmıştır. Le Corbusier, Parıldayan (Radiant) Kent modelinde, dikey büyümeyi yapı ayak izini azaltan ve yeşil alanların artmasını sağlayan bir unsur olarak savunmuştur.

Şekil 5: Le Corbusier'in Parıldayan (Radiant) Kent modeli (Aktuğlu Aktan, 2012, s.81).

Le Corbusier'in projesi incelendiğinde, sanayileşen ve mekanikleşen dünyanın gerçekliğini, seri üretim odaklı yapı tipolojisi ile uyguladığını görmek mümkündür. Kentteki öğelerin neredeyse tamamı, geometrik bir şekilde tasarlanmış, Le Corbusier'in savunduğu düzenli ve 'standartlaştırılmış' mekanlardan oluşmuştur. Parıldayan (Radiant) Kent'te, çeşitli fonksiyonlar (konut-ticari-sosyal) çok net bir şekilde bölgelere (zoning) ayrıştırılmıştır. "Ticaret, kentin tam merkezinde, içerisinde 800 kişinin çalışabileceği, 200 metre yüksekliğe sahip birçok gökdelen (iş merkezi) ile gerçekleştirilmek üzere planlanmıştır. Kentin en uzak noktalarına kadar ulaşan metro ağının düğüm noktası olarak yine kent merkezi belirlenmiştir. Konut bölgeleri, merkezin dışında yer alan ve 'Unites' (üniteler) adı verilen pre-fabrike apartman binalarından oluşturulmuştur. Dikey birer köy olarak işlevlendirilen her bir apartman yaklaşık 50 metre yüksekliğe sahip ve 2,700 kişiyi barındıracak şekilde tasarlanmıştır. Apartmanların giriş katlarında yemek ve çamaşır

hizmetleri veren mekanlar; çatı katında ise kreş ve yüzme havuzları tasarlanmıştır” (Anonim, 2018). Ayrıca apartmanlar arasında, kentteki farklı işlevsel ünitelerde olduğu gibi geniş yeşil alanlar organize edilmiştir. Le Corbusier, bu yeşil alanlar sayesinde, yapıların yüksekliğine rağmen, kentin çok iyi bir şekilde güneş alacağını savunarak kente ‘Parıldayan / Işıklı (Radiant) Kent’ ismini vermiştir. Ancak günümüzde yapılan araştırmalara göre “Parıldayan (Radiant) Kent’in Paris’te uygulanması durumunda, konut ünitelerinin güneşten faydalanması yeterli olabilecek iken, gökdelenlerin gün ışığı performansları ise geleneksel yapılara oranla oldukça kısıtlı olacaktır” (Montavon ve diğerleri, 2006, s.7). Buna rağmen, kent nüfusunu cesur bir şekilde arttırmayı hedefleyen Le Corbusier’in kent planı incelendiğinde, geniş yeşil alanlar ve ulaşım imkanları bakımından başarılı olduğu söylenebilmektedir. Bu yaklaşımın, günümüzde birçok kentin planlanmasında, özellikle gecekondulaşmaya karşı hızlı bir çözüm olarak kullanıldığı görülebilmektedir.

DEĞERLENDİRME

Farklı disiplinlerde birçok yeniliğin yaşanmasına sebep olan Modernizm akımı, mimarlığın ve kent planlarının değişmesinde ve dönüşmesinde de etkili olmuştur. Modernizm’in toplumlar üzerinde oluşturduğu etki, makine çağının ürünlerinin kullanımı ve üretim şekillerindeki değişimle sınırlı kalmamıştır. Birçok kentte, mevcut düzenlerin tamamen reddedilerek radikal planlamalar yapılması ve yeni ideolojilerin mekansal anlamda somutlaşması modernist öncülerin girişimleri ile gerçekleşmiştir.

Bahçekent modelinin, İngiltere, Fransa ve Amerika’daki modernist öncüler (Howard, Wright ve Le Corbusier) tarafından geliştirilen projeleri; kent-kır sentezinin projeye adaptasyonu, endüstrinin kent içerisinde konumlandırılması, nüfus yoğunluğunun kontrol altında tutulabilmesi, kentin (yatay veya dikey) büyüme tercihi ve toplumda oluşturulmak istenen davranışsal etki bakımından birbirinden ayrılmaktadır. Tüm projelerde kent hayatının getireceği işlevsel ihtiyaçlar ön plana çıkarılmakta olsa bile, aslında modernist öncülerin kendi fikir ve ideolojilerini hayata geçirebilmek için bu projeleri işlevsel birer araç haline getirmek istedikleri çıkarımı yapılabilmektedir. Çünkü, Modernizm ruhundan gücünü alan reformcular, incelenen projelerden de anlaşılacağı üzere kent planlamasını fiziksel bir çevre düzenleme unsuru olarak kullanmakla birlikte bunu toplumun

davranışsal reflekslerini kontrol altına almak üzere de kullanmışlardır. Bu anlamda, Modernizm için kentin, toplumsal ilişkilere yön verebilme ve örgütsel davranış oluşturabilme gücünün bir ifadesi haline geldiğini söylemek mümkündür. Howard'ın bahçekent düşüncesi, başta insanları kent yaşamından uzaklaştırmayı hedefleyen planlamacı bir yaklaşım olarak görülebilir. Ancak, aslında Howard, kapitalizme karşı dayanışmacı bir toplum inşa etme temennisindedir. Howard'ın bahçekent ideali, kavramsal olarak daha önceden birçok kişi tarafından dile getirilen sosyalist düşüncelerin bir ürünü olduğu gerekçesi ile özgünlük bakımından zaman zaman tartışma konusu olmuştur. Birçok kişinin soyut bir şekilde ifade etmekle yetindiği fikirleri, bahçekent modeli ile somutlaştırmak istemesi dikkatleri üzerine çekmesinde etkili olmuştur. Fakat Howard, bu fikir birliğinin kendi tasarımları üzerinde baskı kurmasına olanak vermemiştir. Öyle ki, bahçekent modelinde, o zamanlarda bir kesim tarafından popülerliğini koruyan kent karşıtlığı ve kır hayatına geri dönüş romantizmine kapılmamıştır. Aksine, yaşanan gelişmeleri 20. yüzyılın gerçekleri olarak kabul ederek, geleneksellikten uzak, Modernizm'e yakın bir noktada yer almıştır. Modelinin toplumun tamamında kabul görmesini hedefleyen Howard, sosyalist düşüncelerin yanı sıra, anarşist, ütopyik ve hatta liberal kesimlerin de görüşlerini dikkate almıştır. Bu anlamda Howard'ın modelini başarılı kılmak için pragmatik bir tutum sergilediği, bu nedenle kavramsal olarak homojenize edilmiş eklektik bir model oluşturduğu söylenebilmektedir. Howard'ın, bu tutumu sayesinde toplumun tüm kutup noktalarına dokunur bir model oluşturmayı başardığı ifade edilebilmektedir.

Howard, bolca güneş ışığı alan, toprak üretiminin yaygınlaşacağı ve teknolojinin kentten bir nebze uzaklaşacağı planlaması ile modern insanın asıl arayışının sosyal dayanışmanın esas olduğu banliyö gelişiminde olduğunu göstermektedir. Howard aynı zamanda toprak mülkiyetinin de kamuda olması gerektiğini ifade ederek toplumda oluşabilecek her türlü spekülasyonun önüne geçmek istemektedir. Howard'ın ortaya koyduğu tasarı ve ilkeler değerlendirildiğinde burjuva toplumunun sosyo-kültürel ve ekonomik değerlerinde radikal hatta devrimci değişiklikler önerdiği görülmektedir. Howard bunu gerçekleştirmek isterken topluma doğanın güzelliklerine yakınlaşmayı, bol bol temiz hava ve su ile ekonomik olarak müreffeh bir hayatı vadetmiştir. Başta bu özellikleri ile sağlıklı bir toplumsal yaşam önerisi olarak ortaya çıkan yaklaşımlar, zamanla daha ideolojik bir düzenin parçası haline gelmiştir.

Teknik olarak Wright'ın da Howard ile benzer bir şekilde kır ve kentin olumlu yönlerini bir araya getirmek istediği söylenebilmektedir. Ancak Wright bunu gerçekleştirme yöntemini kendi ideolojik dünyasında doğrularak bireyselci bir yaklaşımla ortaya koymaktadır. Wright, proje kapsamında belirlediği kabuller ve oluşturduğu fiziki unsurların yanı sıra, toplumsal açıdan gerçekleştirmek istediği radikal fikirlerini de proje bağlamında hayata geçirmek istemektedir. Wright, kenti tamamen desantralize ederek yeşili / tabiatı yaşamın merkezi haline getirmiştir. Başta, yalnızca kentin sürdürülebilirliğinin sağlanmasının amaçlandığını düşündüren bu ilişki, aslında aynı zamanda kentin kendi kendine yetebilmesini ve bağımsızlaşmasını sağlayacak bir zemin de oluşturmaktadır. Wright'ın kurgusunda iktidarın olmadığı bir yönetim şeklini esas alarak oluşturduğu bu tasarımlar, Broadacre kentinin yalnızca pratik bir planlama örneği olarak değil, bir meydan okuma olarak da incelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Le Corbusier, kentlerde daha fazla nüfusu yaşatmayı, standartlaşmış yapılar ve kopyalanabilir birimler ile gerçekleştirmek istemiştir. Wright'ın kişiye özel konutlarının tamamen zıttı olan bu bakış açısına rağmen, bahçekent modeli olarak, insanlara daha fazla yeşil alan sunabilme kaygısıyla ortak hareket ettikleri söylenebilmektedir. Le Corbusier'in tasarımındaki kent-tabiat ilişkisi, belki de Wright'ın 'geniş' kentinden daha fazla yeşil alana sahip olmasına karşın özellikle belli bir şekli ve yoğunluğu olan büyükşehir içerisinde konumlandırılması ile öne çıkmaktadır. Nitekim, Le Corbusier ve diğerlerinin kent-tabiat ilişkisindeki benzerlikleri bununla sınırlı değildir. Le Corbusier de diğerleri gibi tasarımları ve önerileri ile dikkat çekmektedir. Le Corbusier'in kentsel tasarımları her ne kadar zamanın gerçeklerini kabullenerek kalabalık şehirler için işlevsel çözümler üretse de, oluşturmak istediği yaşam şekli bakımından adeta birçok farklı bakış açısının sentezi ile bir toplum inşa etmek istediği izlenimini vermektedir. Ragon'a (2010) göre "Le Corbusier, rasyonalist, makineci ve hatta militarist ideolojilerin etkisinde kalarak neşe ve temizliğin zorunlu olacağı ve bir toplama kampı evreni hatta bir getto hayal etmektedir" (Ragon, 2010, s.386). Le Corbusier'in kentindeki standartlaşma, ideolojik açıdan ortaya çıkardığı ikilemler ve yapılan eleştiriler göz önünde bulundurulduğunda; toplumsal davranışları belirleme bakımından başarısız, ancak yeşil alanların / tabiatın kente ve topluma daha homojen bir şekilde kazandırılması ve bunun özellikle nüfus yoğunluğunun fazla olduğu bir kentte planlanması bakımından başarılı olarak kabul edilebilmektedir.

SONUÇ

Toplumun kırsal bölgelerde yaşayan kesiminin karşı karşıya olduğu ancak burjuvazi ve yöneticiler tarafından fazla dikkate alınmayan zorlu hayat koşullarına paralel olarak, endüstrinin yaygınlaşması ile kentlerde de birçok çevresel sorun ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu sorunların sınıf ayrımı gözetmeksizin toplumun tamamının sağlığını tehdit eder bir noktaya gelmesi, kentsel tasarımların önemine dikkat çekmiştir. Howard, Wright ve Le Corbusier gibi modernist öncüler, sorunların çözüme kavuşturulabilmesi için çeşitli alternatif yollar aramıştır. Öncelikle kentte ve kırsal bölgelerde yaşayan toplumun tüm kesimlerinin sorunlarını analiz etmiş ve nihayetinde her iki bölgede yaşamının sağladığı avantajların yeni bir kentsel tasarım perspektifi ile bir araya getirilebilmesi için bazı fikirler yürütmüşlerdir. Howard'ın Bahçekent projesi, Frank Lloyd Wright'ın Geniş Kent projesi ve Le Corbusier'in Parıldayan Kent projeleri ilgili fikirlerin somutlaştırılabilmesi için geliştirilmiştir. Ancak, Howard, Wright ve Le Corbusier'in kent planlarında bunların yanı sıra toplumsal düzeni değiştirmeye yönelik bazı müdahaleler olduğu da söylenebilmektedir. Daha da önemlisi, tasarımların perde arkasında yer alan bu teşebbüslerin merkezinde kent-tabiat ilişkisi olduğu gerçektir. Yapılan değerlendirmelerden de anlaşılacağı üzere, modernist öncülerin kent-tabiat ilişkisini aslında, toplumsal davranışları belirlemek için bir strateji olarak ele aldığı sonucuna varmak mümkündür. Ancak, modernist öncülerin toprak mülkiyeti, desantralizasyon, yönetim şekli, tasarım ilkeleri, hedef nüfus yoğunluğu, işlevsel bölgelendirme gibi birçok konuda gerek kavramsal gerek uygulama boyutunda birçok benzerliklere ve farklılıklara sahip oldukları ifade edilebilmektedir. Dolayısıyla ile aynı merkez etrafında geliştirilen düşüncelerin ideolojik etkileşimler ve bireysel yaklaşımların gölgesinde nasıl farklılaştığı görülebilmektedir. Bununla birlikte, ortaya atılan fikirlerin bazılarının, siyasetçiler, bürokratlar ve sanatçılar gibi toplumun ileri gelenleri tarafından fazla radikal bulunması ve reddedilmesi olağan bir durumdur. Fakat, toplumların gelişebilmesi için bazı dönüm noktalarından geçmesi gerektiği bilinmektedir. Yukarıda üzerinde durulan projeler ve öneriler, kent-tabiat ilişkisi bağlamında, değerlendirildiğinde, biçimsel ve işlevsel olarak birçok yeniliğe öncülük etmiştir. Modernist öncüler tarafından, yerel ölçekte planlanan ve fiziksel çevrenin projelendirilmesine dayanan bu kentsel tasarım yaklaşımlarının, geçmişte olduğu gibi günümüzde de, dünyanın birçok yerindeki şehirlerin planlanmasında birer yol gösterici olduğu söylenebilmektedir.

Söz konusu projelerin gerçekleştiği dönemde hızla yaygınlaşan endüstrileşme hareketleri, birçok yeniliğin insan hayatına girmesi ile aynı kaderi paylaşmıştır. Toplumun bir kesimi bu yeniliklere şiddetle karşı çıkarken başka bir kesim ise bu hareketin artık hayatın vazgeçilmez bir parçası olduğunu ilk günden itibaren kabul etmişlerdir. Fakat, karar alma süreçlerinde genellikle sanatçılar, siyasetçiler ve bürokratlar gibi toplumun ileri gelenleri etkili olmuşlardır. Modernist öncüler, tam da bu noktada, işlevsel olarak çözümlendirdikleri kentin problemlerine toplumun tüm kesimlerini etkileyecek ve görece problemleri temelden çözebilecek bu stratejik önerileri geliştirmişlerdir.

Mimar, şehir plancısı veya hangi mesleğe mensup olduğu farketmeksizin, birçok kişinin tarih boyunca toplumsal sorunlara bazı radikal çözüm önerileri geliştirdiği görülebilmektedir. Bu öneriler, fiziksel olarak direkt hayata geçirilebilecek pozisyonda olmasalar bile; bazen odaklandıkları sorunlar, bazen ise geliştirdikleri bakış açıları ile toplumların geleceklerinin inşasında belirleyici olabilmektedir. Bu anlamda, daha geniş bir perspektiften bakıldığında Howard, Wright ve Le Corbusier'in kent-tabiat ilişkisi bağlamında ortaya koydukları stratejilerin, toplumsal davranışları belirlemede nasıl etkili olduğu daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

Ağkurt, G.K. (2014). 'Kentleşme ve Çevre Sorunlarına Alternatif Bir Çözüm: Bahçekent Modeli'nin Kent Bilim İçerisindeki Yeri', s.5, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Erzurum.

Aktan, A.E. (2012). İdeal ve Ütopik Kent Modellerine Ulaşım Bağlamında Biçimsel Yaklaşımlar. İDEALKENT, 3 (5), s.81.

Anonim, (2018). 'Ville Radieuse', ARKITEKTUEL Online, Retrieved From: <https://www.arkitektuel.com/ville-radieuse/> (Erişim Tarihi: 17.02.2020)

Bayhan İ. (1969). Şehir Planlaması, İskender Matbaası, İstanbul.

Çınar, T., (2015). 'Bahçekent Modelinin Düşünsel Kökenleri ve Kentbilimine Katkıları'. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 55 (1), s.34.

Fishman, R. (2002). '20. Yüzyılda Kent Ütopyları', 20. Yüzyıl Kenti, der. Bülent Duru, Ayten Alkan, İmge Kitabevi, Ankara.

Gencer, A., (2002). 'Kentsel Tasarım ve Peyzaj Mimarlığı: Hacı Bayram Camii Çevresi Örneği', s.10, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Şükran Şahin.

Harvey, D., (2010). 'Postmodernliğin Durumu', (çev.) S. Savran, Metis Yayınları, s.39, İstanbul.

Howard, E. (1902). 'Garden Cities of To-Morrow' Being the Second Edition of "To-Morrow: a Peaceful Path to Real Reform", s.22-24, Duke University Internet Archive.

Işık, O., (1999). 'Kentlerde, Kentleşmeye ve 21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye Kentlerine Dair'. TOPLUM ve HEKiM, Mayıs - Haziran 1999. Cilt 14. Sayı 3.

Kantürer, G. (2016). "İstanbul Kent Çeperlerinde Kırsal Arazilerin Dönüşümü 'Ağaçlı Yeniköy Yöresi Örneği'", s.14, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Levine, N., (2016). 'The Urbanism of Frank Lloyd Wright', Princeton University Press, s.172, New Jersey, Amerika.

Montavon, M., Steemers, K., Cheng, V. And Compagnon, R., (2006). 'La Ville Radieuse' by Le Corbusier once again a case study', The 23rd Conference on Passive and Low Energy Architecture, s.7, Geneva, Switzerland, 6-8 September 2006

Mumford, L., (1938). 'The Culture of Cities', s.168, New York, Amerika.

Mumford, L., (1961). 'The City in History: its origins, its transformations and its prospects', s.175, New York, Amerika.

Palazzo, D., Diko, S. K. (2017). "From the Past into the Future: The Utopian Roots of Ecological Planning in North America".

Pamay, B. (1978). 'Kentsel Peyzaj Planlaması', İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Ragon, M. (2010). 'Modern Mimarlık ve Şehircilik Tarihi'. Kabalcı Yayınevi, s. 386.

Sdoutz, F. (2011). 'Broadacre City Model', Media Architecture, Online, Retrieved From:

http://www.mediaarchitecture.at/architekturtheorie/broadacre_city/2011_broadacre_model_en.shtml (Erişim Tarihi: 05.07.2021)

Sınmaz, S. ve Özdemir, H. (2016). 'Türkiye Şehir Planlama Pratiğinin Kentsel Morfoloji ve Tipoloji Üzerindeki Etkileri, Siverek Kenti İçin Bir Değerlendirme', İDEALKENT , 7 (18) , s.90.

Yüksel, D.Ü. (2012). Antikçağdan Günümüze Kent Ütopyaları. İDEALKENT, 3 (5), s.8-37.

